

ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА
НОВИ САД

СЕМИНАРСКИ РАД
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТЕРОРИЗАМ

Ментор:

Проф. др Ђорђе Ђузовић

Студенти:

Анђелка Врачаревић
2020/200016

Бранкица Радивојевић
2020/200030

Нови Сад, 2021.

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
1. ПОЈАВА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У СВЕТУ.....	4
2. ТЕРОРИЗАМ И ЊЕГОВА ОБЕЛЕЖЈА.....	6
2.1. Обележја тероризма.....	7
2.2. Основни узроци, мотиви и циљеви тероризма.....	8
3.3. Облици друштвене реакције на тероризам	10
3. Глобализација и тероризам	11
3.1. Тероризам: од транснационалног до глобалног феномена.....	13
3.2. Глобална култура и тероризам	15
3.3. Глобална економија и тероризам	16
3.4. Глобална религија и тероризам	17
ЗАКЉУЧАК	18
ЛИТЕРАТУРА	19

УВОД

Однос између тероризма и глобализације тешко је тачно описати. Сваки феномен је компликован и пркоси једноставној карактеризацији. Стога је нетачно сугерисати да је глобализација одговорна за тероризам, али технологије повезане са глобализацијом су искоришћене од стране терориста. Посебно, технологије су повећале способност терористичких група да раде заједно, деле информације и досегну до раније недоступне публике. Технологија не може променити карактер терористичке поруке или природу борбе. Тероризам је оружје слабих, који спроводи мањина коју промовише екстремистичка идеологија – често не успева да створи политичке промене.

Тероризам, као сложена појава, представља алармантну врсту насиља, претње, методу борбе или стратегију за постизање одређених циљева са циљем да се изазове стање страха у жртви, који је немилосрдан и не потврђује хуманитарне норме, где публицитет постаје суштински фактор терористичке стратегије убијања невиних и уништавање вредне имовине, чиме се ствара масовна паника и захватају најудаљенији делови света. Дакле, борба против тероризма не само да је постала брига за све народе већ и за расе.

Глобална заједница није немоћна у овом случају. Да би успела, глобална заједница мора да искористи ресурсе који су јој на располагању, на начин који је у складу са међународним правом и људским правима, како би се смањила подршка за тероризам и демонстрирала нелегитимност терористичке поруке и тежње.

1. ПОЈАВА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У СВЕТУ

У својој општој дефиницији, глобализација се може дефинисати као екстензивна мрежа економске, културне, друштвене и политичке међусобне везе и процеса који превазилазе оквире националне границе“. (Yeates, 2001) Међутим, многи аутори, сложили су се да глобализација „није политичка опција, али је чињеница којој се креатори политике морају прилагодити“ (Wells, 2004)

Глобализација се може дефинисати као решавање противречности између капитала који се стално шири и његове националне, политичке и друштвене формације. Све до 1970-их експанзија капитала је увек била у виду националног капитала. Након тога, капитал је почео да се шири више него икада.

Глобализација је крај националне историје капитала и почетак историје експанзије капитала без националности. Глобализација такође представља промену главног места кретања капитала, акумулација истог са националног на наднационални или глобални ниво. То се види у великом броју мултинационалних корпорација које доминирају светом производње и дистрибуције, свеприсутне прекограничне трговине ових корпорација, превласт страних директних инвестиција у односу на друге облике улагања, и у великом броју транснационалних корпоративних спајања и преузимања, заједничка улагања, удео споразума, картела и олигопола. (Yeates, 2001)

Ова промена, захтевала је оснивање органа управе на глобалном нивоу и трансформацију или хармонизацију националних производних односа који су постали препреке глобалној акумулацији капитала. Глобализација се може схватити и као „тријумф капитализма“, тј. као превласт економије над политиком. То је последња фаза у капитализацији света.

Постоје различити ставови о настанку глобализације, а најчешће се на њу гледа као резултат технолошког развоја, који је проистекао из тржишне економије. Осим тога постоји још једна тврдња која каже да је глобализација резултат капиталистичког напретка (Glazer, Rueschemeyer, 2005). Као напредак комуникационих технологија и повећање продуктивности захтева да државе шире своју тржишну територију.

Пад заштитне социјалне политике, повећање подстицаја за спољну трговину и конвергенцију слободне тржишне економије, у складу су са овим глобалним потребама. Повећање рањивости на спољне флукуације, смањење стабилности домаћих економија, опадање аутономије унутрашње политике и реструктурирање власти су праћени глобализацијом. Успон глобализације такође се преклапа са актима слободне трговине робом и финансијама, као и међународног развоја неолибералних програма.

Са глобализацијом, државе почињу да имају ограничен број могућности за регулацију своје унутрашње политике и стварање ресурса за прерасподелу. У том смислу могло би се тврдити да глобализација угрожава друштвено државе благостања будући да смањује суверенитет држава од самог оснивања. (Deason, 2007; Schwartz, 2001)

Како националне владе постају отвореније према свету, спољни фактори имају већу моћ у обликовању социјалне политике државе. Пошто се глобализација темељи на принципима већег профита, ниво рањивости са којом се политика једне нације суочава, зависиће од саме глобализације и могућност државе да обезбеди заштиту од штетних ефеката глобализације. Раније политике благостања, формиране су на начин да узимају у обзир националне могућности једне земље, међутим, у ери глобализације, планира се такав начин функционисања, који ће ометати раст државе. (Yeates, 2001).

Сматра се да је ниво утицаја одређен не само ефектима глобализације, већ и способностима државе да превазиђе ове изазове (Glazer, Rueschemeyer, 2005). Степен развијености и чланство у међународним институцијама, представљају најважније факторе који утичу на политику социјалне заштите државе у интегрисаном свету.

Развијене земље покушавају да поправе подстицаје за повећање свог профита, како би привукле прилив капитала на своја тржишта. У таквој конкуренцији земље у развоју жртвују своје друштвене одговорности да би се суочили са глобалним изазовима. Бивше социјалне државе конвергирају у различите врсте шкртих режима. Верује се да ће глобализација водити даљем искључењу земаља у развоју. (Garrett, Mitchel, 2001; Yeates, 2001).

Раније је државама било дозвољено да спроводе сопствене националне социјалне политике без утицаја спољњих фактора, али успон глобализације потпуно ремети ову равнотежу. Савремени глобални догађаји, нажалост, додатно смањују суверенитет држава унутар њихових граница пошто су окружени притиском мултинационалних корпорација и међународних организација (Deason, 1997).

Државе прихватају захтеве да се одрекну свих права за решавање својих унутрашњих економских питања. Оне државе којима доминирају финансијски сектори почињу да прихватају притиске на смањење расхода за социјалну заштиту (Jaeger, Kvist, 2003). С друге стране, међународне организације као што су Уједињене нације повећавају своје ангажовање на друштвена питања, на принципу обезбеђивања достојанственог живота онима којима је то потребно. Као резултат недавне кризе, глобалне берзе су драматично пале, гигантске мултинационалне компаније почеле су да затварају своје филијале у другим деловима света, велике финансијске институције су пропале, а што је још важније најбогатије владе морају да припреме пакете за спас својих финансијских система. Верује се да глобални финансијски слом утиче на животе милиона људи широм света. (Shah, 2008).

У свету су ефекти светске финансијске глобалне нестабилности су удвостручени. Високи трошкови горива, високе цене робе заједно са растућом неизвесношћу пред

глобалним рецесијама, тера владе да брину о будућим стопама раста. С друге стране за земље које се налазе у Африци, мање интегрисаном континенту, верује се да нису погођене глобалном кризом (Shah, 2008). На европском континенту неке велике финансијске институције су доживеле слом и нашле се у позицији да им је потребна помоћ. Један број европских земаља покушава да национализују главне институције или да обезбеди своје људе у случају неуспеха. Европска унија активно схвата недавну кризу као најозбиљнију претњу од њеног настанка, те оснива и припрема агенду за превазилажење њених негативних ефеката. Ако Унија успе, дајући алате и агенде да испуни ову мисију, чини се да ће ојачати своју позицију на глобалној сцени. Насупрот томе, у случају неуспеха, то би неизбежно довело до слабљења Уније и њеног коначног распада (Goldschmitt, 2008).

Глобализација негативно утиче на проблеме заједнице. Међутим, степен њеног утицаја зависи од структуре сваке државе и њене снаге да се супротстави негативном притиску глобализације. Ови негативни ефекти су озбиљнији за земље у развоју, а највише за групу грађана која је већ угрожена. У овом тренутку може се рећи да глобализација мења глобални пејзаж; међутим, не сматра се да брише све државе. Уместо тога, може се рећи да глобална економија издубљује благостање политике. Ово смањење расхода за социјалну заштиту повећава ризик од сиромаштва, социјалне несигурности и покреће друштвено отуђење на крају.

2. ТЕРОРИЗАМ И ЊЕГОВА ОБЕЛЕЖЈА

Повећање степена друштвене опасности и потреба за социјалном заштитом, постају изразито важне на крају 20. и почетку 21. века. Решавање ових питања постаје кључно за обезбеђивање стабилне правне државе и владавину права. То подразумева обезбеђивање основних људских права, те употребу механизма деловања који ће превентивно и делотворно утицати на смањење свих видова недозвољеног понашања (Бодрожић, 2015:159).

Из тог разлога, тероризам као негативна појава и врста политичког насиља, представља облике криминалитета који је праћен насиљем, а проузрокује људске жртве и уништавање приватне и друштвене имовине, па га можемо сврстати у тежак облик криминалног деловања. Друштво мора бити спремно да превентивно и ефикасно делује на сузбијање свих облика тероризма, коме се мора супроставити (Бодрожић, 2015:159).

У јеку савремених, пре свега трагичних догађаја, (11. септембар 2001. године, САД; терористички напад на Дубровку, Русија; 11. март 2004. године, Шпанија; напади у Мумбају, Индија, 2008. године; напади у Турској, 2015. године; напади у Паризу, Француска, 2015. године; бомбашки напади у Багдаду, Ирак, 2016. године; напади у АсСуваиди, Сирија, 2018. године итд.) са сигурношћу се може рећи да не

постоји ниједна земља, ниједна насељена територија која је имуна на тероризам (Бурсаћ, 2020).

Безбедност као основни атрибут једне државе се може посматрати и кроз изазове који се јављају у областима политике, економије, финансија, енергетике, екологије, религије, културе, информатике и других области друштвеног живота, услед чега се јавља све већа потреба за што више државних и друштвених организација које ће имати за циљ да је осигуравају и успостављају. Поједини аутори указују да се суштина савремене безбедности може огледати у степену и стању заштићености личности, друштва, државе, у стању заштићености животних интереса, заштићености националних интереса, при чему све поменуто је показатељ стања система у односу на неповољна дејства (Јовановић, Бингулац, 2016).

Тероризам као изузетно комплексна појава која полако заузима једну од водећих улога на међународној сцени, захтева исрпчно сагледавање и сарадњу држава. Сарадња држава је и те како битна јер безбедност данас носи епитет недељиве, па стога држава, самостално, није у могућности да се избори са овим искушењем.

Повезаност држава треба бити чвршћа и одбрана јача и из разлога неконвенционалности терористичких аката, која одудара од свих норми и занемарује сва правила коректног понашања, политичког деловања, поштене игре (Бјелајац, 2012).

2.1. Обележја тероризма

Специфичност тероризма која лежи у његовој непредвидивости и помисао да свако и свуда може бити угрожен, оправдан је разлог за постојање страха који се налази у изворном значењу речи *terror*. „Страх је психолошка категорија која може имати крупне социолошке импликације. Страх изазива осећање опште несигурности, ремети јавни поредак и тако посредно или директно утиче на одлучиоце." (Мојсиловић, 2009).

Симеуновић износи једно запажање које ми је посебно привукло пажњу. Он каже да невоља лежи у томе што је тероризам врло сложен друштвен проблем који захтева опсежне и прецизне научне анализе и што потпунија и квалификованија научна објашњења, а не тек пуку дескрипцију, емоцију или дневнополитичку конотацију (Симеуновић, 2009).

Одређивање појаве као што је тероризам не би требало да има простора за нагађања. Тероризам као пошаст савременог света изазива емпатију према пострадалима, али и њиховим породицама и пријатељима и зато се трудим да разумем сва одрицања, труд и напор који се улаже у изналажењу и његових карактеристика и дефиниције, ради што одлучнијег супростављања.

Schmid у своја истраживања придаје пажњу начину комуникације терориста који се заснива на насиљу или претњи насиљем и има за циљ манипулацију главних мета, претварајући их у мету терора, мету захтева или мету пажње, у зависности да ли се примарно жели постићи застрашивање, изнуда или пропаганда (Милошевић, 2009).

У обележја тероризма спадају:

- политички мотивисана намера (свест о политичким циљевима и средствима којима се могу остварити);
- организованост (формирање идеолошких, политичких, религиозних и по другим основама окупљених истомишљеника који су спремни за спровођење терористичких активности);
- насилност и бруталност (велика употреба силе да би се изнудило одређено понашање људи, противно њиховој вољи да би се постигао одређени резултат);
- разноврсност објекта напада (нема објекта који не може бити мета терористичке акције, а да је таквог значаја да може довести у питање углед државе);
- економичност (са што мање људи и средстава да се оствари крупнији политички резултат).

2.2. Основни узроци, мотиви и циљеви тероризма

Насиље, као облик "универзалне комуникације" у друштву је свакако двосмеран процес. Државни органи располажу апаратом принуде ради обезбеђивања функционисања друштва, заштите заједничких интереса грађана и поретка у целини и обрачуна са онима који крше законске и друге норме. Грађани предвођени политичким вођама и партијама, почињу да користе насиље, у ситуацијама кршења друштвеног уговора од стране властодршца или режима, када се земља или поредак налази у опасности, када су угрожена или масовно кршена људска права и слободе или просто у ситуацијама протеста, преврата државног удара или револуције (Гаћиновић, 2008).

Тероризам као вид индивидуалног, нелегитимног, нелегалног и неинституционалног насиља је увек окренут против одређених институција неког друштва, односно *in concretum* против неке државе (Стајић, 2015).

Узроци савременог тероризма су веома нејасни, његове димензије су замрачене и потхрањују се веома дубоким (геополитичким, етничким, верским, политичким) противуречностима, неприхватљивим постојећим условима живота, као и неоствареним амбицијама одређених друштвених група.

У литератури је најзаступљенија подела узрока тероризма на *објективне* и *субјективне*. Основни објективни узроци тероризма леже у дубоким друштвеним променама, које су настале као последица процеса глобализације, као на пример: недемократско уређење државе, нефункционисање државних институција, економске и социјалне разлике, екстремни национализам и фанатизам, нерешени етнички проблеми, колонијална и неколонијална зависност, нерешена питања граница, верска застрањеност, жеља за експанзијом и хегемонијом итд. Субјективни узроци тероризма подразумевају процену терориста да је за неодрживо друштвено стање (објективни узроци тероризма), насиље, најбржа, најефикаснија и у датим околностима, једина могућа варијанта деловања (Мојсиловић, 2009).

Узроци тероризма, били они објективни или субјективни, отклоњиви или неотклоњиви, не стварају аутоматски непосредне извођаче терористичких аката, односно најфанатизованију категорију терориста. У њему учествују разноврсне категорије екстремиста међусобно повезаних чврстим карикама у хијерархијској лествици конкретног терористичког колективитета. Пренаглашена антитерористичка ангажованост државе жртве против непосредних извођача аката насиља и истовремено занемаривање осталих категорија терориста, чак и ако је веома успешна, само привремено отклања ову опасност (Мијалковски, 2005).

Мотиви су значајни као унутрашња снага која терористе покреће на активност. Психолошка мотивација терориста проистиче из њиховог личног незадовољства својим животом и чврстог уверења да само припадншћу терористичкој организацији могу остварити функцију у животу (Мојсиловић, 2009).

Иако истраживања показују да мотиви тероризма могу бити идеолошки или верски засновани, савремени, добро организовани тероризам постаје моћно политичко оружје које не опстаје само захваљујући идеолошкој индоктринацији. У њега поједине државе улажу велике износе новца, који је постао највећи мотиватор за регрутацију будућих терориста, и постао велика опасност за она подручја која имају низак животни стандард и лоше услове живота, рада, образовања и слично. Дугорочно, победа у рату против тероризма значи победу у борби идејама (Суботић, Миленковић, 2018).

Трагање за заједничким цртама које би објасниле зашто се појединци уплићу у глобални тероризам, може се поделити на три уопштена приступа. Први је да терористи деле заједнички социјални миље. Други је да деле заједничку психолошку надградњу. Трећи је да неки људи постају терористи због своје специфичне ситуације у време регрутовања (Сејџмен, 2006).

Циљ сваке терористичке организације је политички мотивисан, а њен успех зависи од економске, безбедносне и војне ситуације на простору где се планира извођење терористичких активности. Политички, верски или неки други идеолошки циљеви су ти који тероризам одвајају од других сличних дела, као што је на пример,

криминално насиље, чији је циљ првенствено материјална корист појединца или групе (Мојсиловић, 2009).

Треба имати на уму да терористичку организацију не чине само људи који су укључени у организовање и спровођење аката насиља, већ и појединци који подржавају циљеве терористичке организације, али нису заговорници њиховог остварења путем насиља. Таква подршка је важна за опстанак терористичке организације јер омогућава прикривање и повећавање чланова. Питање које гласи јесте које су намере оних који стоје иза лица која видимо у медијима (Јазих, Батрићевић, 2016).

Тероризам има и криминалну компоненту, која му обезбеђује планирање, припрему и извођење терористичких акција. Међутим, евидентно је да актерима организованог криминала полазни и основни мотив злочина јесте материјална корист, али након њеног стицања она неминовно поприма обележје и политичке моћи која у одређеним околностима може да се трансформише у тероризам или терор (Мијалковски, 2010).

Циљеви терориста могу бити:

- *Тренутни циљеви* – обухватају добијање светског, локалног или националног признања за своју акцију; изазивање владине реакције и репресије која води непосредном раздору у државној структури власти; узнемиравање или слабљење ефикасности владе, војних или других снага безбедности; показивање владине неспособности да заштити своје грађане; добијање новца или опреме; ослобађање терориста из затвора и слично;
- *дугорочни циљеви* – изазивање драматичних промена на политичкој сцени државе, револуција, грађански рат или рат између држава; преокретање позитивне реакције у своју корист у току извођења терористичких активности; вршење утицаја на доношење локалних, националних или међународних политичких одлука; добијање политичког признања као легалног тела које представља етничку или националну групу (Гађиновић, 2005).

Тероризам као систематски осмишљена употреба насиља за свој финални производ има сејање страха и стварање неповерења код грађана у владу и њену немогућност да их заштити од њиховог смртоносног садржаја. Излаз из такве конфликтне ситуације лежи у преговорима са терористима или у безусловном испуњењу њихових услова (Мијалковски, 2010).

3.3. Облици друштвене реакције на тероризам

Крај 20. и почетак 21. века, сведоче о појави великог броја терористичких акција, при чему је висока опасност за друштвену заједницу постала примаран циљ за решавање, те примарни проблем сваког демократског друштва, које тежи да обезбеди владавину својих права и поштовање правних норми.

Неопходно је да тероризам, као политички појам и сложени феномен, буде спречен или сузбијен, нарочито деловањем на узроке који га изазивају. Из тог разлога, велики је број мера и механизма који се спроводе у циљу превентивног деловања на тероризам. Ове мере подразумевају плански спровођене активности и процесе које се имплементирају кроз друштвену заједницу, а непосредно врше утицај на сузбијање криминалитета у некој области (Радуловић, 1999:228).

Економска, социјална, образовна и здравствена политика, у великој мери могу бити од кључне помоћи у реаговању и деловању на сузбијање криминалитета. Мере које се обично користе код превенције и деловања на тероризам су мере социјалне превенције, затим мере социјалне, економске и криминалне политике, мере које су произашле из културе, информисања, образовања и слично (Кривокапић, 2006:2).

Облике друштвеног реаговања на тероризам можемо да поделимо на превентивне и репресивне. Када је реч о превентивним мерама, осим оних које смо већ поменули, држава се користи и организационим и технолошким мерама. Оне делују превентивно, те им је основни циљ, покушај да одврате терористичке акције док су још увек у фази припрем, утицајући тако на смањење броја терористичких напада (Илић, 2007:107-109).

Организационе мере односе се на увођење правних прописа и одређених правила, којима ће се превентивно утицати на стварање препрека и отежано деловање и вршење терористичких радњи (Стојановић, 1985:944-945).

Технолошке мере које се користе у превенцији, односе се на развој техничких решења која могу да врше утицај на решавање одређене проблематичне ситуације. То подразумева коришћење технолошких иновација, којима се утиче на умањење могућности за извршење неког криминалног дела (Илић, 2007:107-109).

Све поменуте мере требало би да имају позитивног учинка, те да се њиховом применом, превентивно делује на ограничавање и сузбијање криминалних дела тероризма, умањујући могућности за његов настанак и даљи развој. Међутим, потребно је да тероризам буде регулисан са кривичноправног аспекта, у оквиру најважнијих међународних докумената, регионалних и универзалних међународних организација.

3. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТЕРОРИЗАМ

Тероризам и глобализација деле бар једну заједничку карактеристику – оба су сложени феномени отворени за субјективно тумачење. Дефиниције тероризма се разликују широко, али све полазе од заједничке полазне тачке. Тероризам карактерише, пре свега, употреба насиља (Kiras, 2019).

Историјски гледано, термин „тероризам“ је описивао насиље државе над грађанима током Француске револуције. Међутим, током протеклих пола века тероризам значи коришћење насиља од стране малих група у циљу постизања политичких промена. Тероризам се разликује од кривичног насиља у степену његовог политичког легитимитета. Они саосећајни са терористичким циљевима сугеришу да је насиље једина преостала опција која може да скрене пажњу на невоље оштећених. Такви узроци укључују идеолошку, етничку и верску искљученост или прогон (Kiras, 2019).

Као и код других облика нерегуларног ратовања, тероризма је дизајниран да постигне политичке промене у циљу добијања моћи како би се исправило оно што је перципирано погрешно. Тероризам је, међутим, најслабији облик нерегуларног ратовања којим се мењају политичке слике у свету. Разлог за ову слабост је што терористичке групе ретко имају ширу подршку становништва које подржава побуну и револуцију. Терористичким групама често недостаје шира подршка за њихове циљеве јер су њихови циљеви засновани на радикалним идејама (Kiras, 2019).

Да би утицали на промене, терористи изазивају драстичне акције, које делују као катализатор за промене или слабе моралну одлучност противника. У неколико случајева, терористички акти су релативно брзо остварили промене. Бомбашки напади у Мадриду 2004. године, на пример, утицали су на исход избора у Шпанији на драматичан начин, а докази сугеришу да је напад осмишљен управо са овом сврхом (Kiras, 2019).

Многи терористички лидери се надају да ће њихове акције довести до несразмерних реакција државе, што негативно утиче на јавно или међународно мњење и повећава подршку њиховом циљу. Други лидери који користе терористичке акте траже тренутни утицај, да покажу слабост свог противника, ширењем моћи и домета групе, генерисањем страха кроз медијско извештавање. На пример, током напада у Мумбају 2008. године, један извршиоц овог терористичког дела, рекао је медијима да је напад увод и да наставак тек следи.

Међутим, терористичке кампање често трају годинама или деценијама за постизање значајних резултата, те количина и природа коришћене силе могу бити проблематични. Напади терориста који су тако страшни, као што су објављивање обезглављивања код талибана, како би се обезбедила контрола над деловима западне границе Пакистана, дају подршку терористима. Дакле, тероризам је дефинисан овде као „употреба насиља од стране подржавних група и њихова тежња да изазивају страх, нападом на цивиле и/или симболичне мете, у сврхе да утичу на политичке промене“ (Kiras, 2019).

Као и код дефиниција тероризма, постоји општи договор о најмање једном аспекту глобализације. Технологије омогућавају пренос добара, услуга и информација скоро свуда брзо и ефикасно. У случају информација, трансфер може

бити сигуран и скоро је тренутан. Обим друштвених, културних и политичких промена које је донела глобализација, укључујући све већу међусобну повезаност и хомогеност у међународном систему, те је она предмет неслагања и дебата многих аутора. Ове несугласице утичу на дискусију о томе у којој мери је глобализација допринела успону савременог тероризма (Kiras, 2019).

Нема сумње да су повезане технологије са глобализацијом коришћене за побољшање ефикасности и досега терористичких група. Веза између глобализације и тероризма се најбоље разуме као следећи корак у еволуцији политичког насиља, пошто је тероризам постао транснационални феномен 60-их година прошлог века.

3.1. Тероризам: од транснационалног до глобалног феномена

Историјски гледано, терористи су користили лако доступна средства, како би омогућили малом броју појединаца да шире страх што је више могуће. Крајем 19. и почетком 20. века анархисти су се ослањали на револвере и динамит. Ипак терористи и терористички акти, укључујући бомбашке нападе или атентате у Аустроугарској (Аустројска царица Јелисавета, убијена у Женеви 1898. године), царској Русији (убијен цар Александар ИИ у Санкт Петербургу, 1881. године), Сједињеним Америчким Државама (Волстрит бомбардовање, 1920. године), и Уједињеном Краљевству (1885. године, Бомбардовање лондонског подземља). У то време, терористички напади ретко су имали утицаја ван националних граница (Kiras, 2019).

Три кључна фактора довела су до рађања транснационалног тероризма 1968. године:

- 1) проширење комерцијалног авио путовања;
- 2) доступност телевизијских вести и
- 3) широки политички и идеолошки интереси међу екстремистима који су се укрштали око узрока.

Као резултат тога, тероризам је прерастао из локалног у међунационалну претњу. Путовање авионом је терористима омогућило невиђену мобилност. Обезбеђење аеродрома, контролне мере, укључујући контролу пасоша, готово да нису постојале када су терористи почели да отимају авио-компаније. Ове „отмице на небу“ су добро одговарале терористичким циљевима. Отете авио-компаније нудиле су одређени степен мобилности, а самим тим и безбедности за терористе. Државе су такође пристајале на терористичке захтева, што је подстакло даље инциденте. Успех ове тактике подстаклао је друге терористичке групе, као и криминалце и политичке избеглице, да следе њихов пример. Као резултат тога, број инцидентата отмице је нагло порастао са пет 1966. године на деведесет четири 1969. године (Kiras, 2019).

Заједничке политичке идеологије, стимулисана сарадња и ограничена размена између различитих терористичких група, довела је до стварања захтева за ослобађање затвореника револуционара у различитим земљама, остављајући утисак координисане глобалне терористичке мреже. Стварност је била таква, да су групе

формирале односе погодности, засноване на оружју, способностима и новцу, да би унапредиле локалне политичке циљеве.

Телевизијске вести су такође имале улогу у ширењу публике која је могла да буде сведок позоришта тероризма у својим домовима. Појединци који никада нису чули за терористичке инциденте, сада постају свесни овог проблема, а нарочито након емисије која је емитована уживо о отмици талаца коју је спровео Црни септембар (Kiras, 2019).

Током Олимпијских игара у Минхену 1972. године, иако се сматрало да медијско праћење одржава тероризам, терористи су открили да новинари и публика временом губе интересовање за понављање терористичких наступа. Да би утицали на промену интересовање својих гледалаца, терористичке групе су предузимале све спектакуларније нападе. Као пример једног од ових напада, може се узети заплена Организације за извоз нафте, Делегати земаља (ОПЕК) 'Карлос Шакал' у Аустрији у децембру 1975. године (Kiras, 2019).

Стручњаци за тероризам су шпекулисали да су терористичке вође схватиле да би ужасни, масовни напади жртава могли да пређу праг насиља. Ово може дати одговор на питање зашто је неколико терористичких група покушало да обави набавку или употреби оружја за масовно уништење (ВМД), укључујући нуклеарно, хемијско и биолошко оружје (Kiras, 2019).

Иранска исламска револуција 1979. године била је преломни догађај у транснационалном тероризму. Иако су израелски интереси остали примарни циљеви напада, један број група је почео да гађа грађане и друге симболе (Kiras, 2019).

Деценија тероризма (1980-1990) укључује инциденте као што су самоубилачки бомбашки напади (Либан, 1983) и отмице (ТВА лет 847, 1985). У току ове деценије дошло је до појаве три терористичка тренда: (Kiras, 2019)

- 1) мањи напади, који су били смртоноснији и неселективнији;
- 2) повећање софистицираности напада;
- 3) и већа воља за извођење самоубилачких напада.

Међутим, државни закон и паравојне снаге су биле све ефикасније у борби против тероризма. Откривене су и друге терористичке групе, па су транснационални напади били контрапродуктивни у постизању локалних циљева. На пример, ЕТА и ИРА тражиле су преговоре, али су и даље користиле терористичке нападе као преговарачки трик.

Марксистичко-лењинистички транснационални тероризам се смањивао по обиму и интензитету, милитантни исламски тероризам, симболизован групом Ал Каида и омогућен глобализацијом, прераста у глобални феномен Ал Каида, или 'База', те добија глобално признање као резултат својих напада спроведених у Њујорку и Вашингтону 11. септембра 2001. године. Међутим, још увек се са сигурношћу није знало шта је тачно Ал Каида. Да ли је то глобална терористичка група која прети Западној цивилизацији и вредностима, подржавна група, која финансијски и другим ресурсима подржава терористичке групе истомишљенике, или само носилац екстремистичког скупа веровања? (Kiras, 2019)

Стручњаци настављају дебату о томе шта је Ал Каида, шта представља и колика је стварна претња коју представља, посебно од убиства Осаме бин Ладена у Аботабаду, у Пакистану у мају 2011. године. Део разлога за њихово неслагање произилази из чињенице да је Ал Каида, као носилац милитантног ислама, значајно еволуираола упркос губитку територије и смрти или хапшењу већине њеног вишег руководства. Данас се Ал Каида мање појављује као терористичка група и више као глобални покрет који продаје и експлоатише сопствени облик милитантног ислама (Kiras, 2019).

Напори да се објасни виталност глобалног тероризма уопште – и Ал Каиде посебно – фокусирају се на три области повезане са аспектима глобализације: културу економију и религију, које ће бити објашњене у наставку овог рада.

3.2. Глобална култура и тероризам

Култура је један од начина да се објасни зашто је постојао позив милитантног ислама и зашто је оружана борба била успешна у неразвијеним земљама. Конкретно, насиље је био једини метод очувања традиције и вредности, против покушаја да се наметну културне вредности Запада.

Некада су ове, западне, вредности биле тражене као метода уласка у економски просперитет, међутим, њих све више одбијају они који желе да поврате или сачувају свој јединствени културни идентитет. Друштвене промене повезане са глобализацијом и ширењем слободе, доводе до тога да тржишни капитализам преплављује идентитет или вредности група које себе доживљавају као губитнике у новом међународном систему. У покушају да сачувају свој угрожени идентитет и своје вредности, групе се активно разликују.

На локалном нивоу, ова културна неслагања се могу превести у сукобе подељене по верским или етничким линијама, у покушајима да очувају идентитет. Међутим, према једном објашњењу, број различитих цивилизација је глобално ограничен. Самуел Хантингтон сугерише да постоји велика линија разлика између либералне западне цивилизације и исламске цивилизације, при чему Запад својим утицајем утиче на исламске земље, те им не омогућава да својевољно обликују своју сопствену судбину (Huntington, 1993).

Критичари Хантингтона сугеришу, да теолошки и друштвено, исламска цивилизација садржи низ дубоких разлика које ометају сарадњу која је потребна. Милитантни исламски позиви да се убијају неборци и други муслимани представљају још једну од унутрашњих линија раскола. Неверници спадају у категорије неверника (оних различите вероисповести) и отпадника (оних муслимана који не деле њихово тумачење Курана).

Године 2005. Осама бин Ладен је дао недвосмислене санкције Абуу Мусаб ал-Заркави да убије муслиманске шиите у Ираку. Такви поступци доводе у питање моралност средстава, а самим тим и легитимитет Бин Ладена и милитантног ислама,

као поборника муслиманских вредности у широј и ужој исламској заједници. Жртве милитантног исламског терористичког насиља били су други Муслимани, а не западно становништво. (Lahoud, et al., 2011).

3.3. Глобална економија и тероризам

Не слажу се сви да је одбрана културе или идентитета примарна мотивација за глобализоване терористе, да извршавају насиље. Други виде економске аспекте као кључне мотивационе факторе за употребу насиља да би се извршиле политичке промене. Иако глобализација омогућава приступ светском тржишту роба и услуга, нето резултат је такође перципиран као облик западног економског империјализма.

Сједињене Државе и постиндустријске државе западне Европе чине глобални север, или економско „језгро“, које доминира међународним економским институцијама као што је Светска банка, поставља размену, и утврђује фискалну политику. Акције и политике могу бити неповољне за неразвијене земље, или глобални југ, који чине периферију или јаз.

Политичке одлуке лидера неразвијених земаља да дерегулишу или приватизују индустрије, како би биле конкурентне на глобалном нивоу, могу довести до значајних друштвених и економски промена. Грађани могу да пребаце лојалност на илегалне активности као што је тероризам, укључујући активности ван државне контроле кроз глобалну сиву економију, користећи алтернативне валуте (BitCoin), и алтернативне веб странице (Junaid, 2005).

Богатство је такође повезано са личном безбедношћу и насиљем. Са мало могућности за стицање богатства локално, појединци ће отићи да траже могућности негде другде. Пораст животног стандарда и већи приступ повезаним образовним могућностима са глобализацијом, може довести до повећаног индивидуалног очекивања. Ако се та очекивања не остваре, појединци се могу окренути екстремним политичким ставовима и акцијама против система, који им ускраћује прилику да остваре своје амбиције. (Gurr, 1970).

Једна студија сугерише да осећај отуђености и недостатак могућности код неких Муслимана, јесу фактори који доприносе њиховој одлуци да се окрену насиљу на глобалном нивоу. Унутар милитантних исламских група, међутим, већина вођа и виших оперативаца похађали су постдипломске студије широм света у областима као што су инжењерство и теологија, а нису били ни једно ни друго. (Sageman, 2004).

Други погледи нуде шире објашњење. Конкретно, списи револуционара Франца Фанона пружају увид у употребу политичког насиља за исправљање економских грешака (Onwudiwe, 2001). Шездесетих година прошлог века, Фанон је сугерисао да ће борба постојати до уклоњања економске и енергетске неравнотеже (Фанон, 1990). Терористичко насиље мотивисано је неједнакостима глобалне економије. Дакле, терористички напади против Светског трговинског центра 1993. године и 2001. године нису реакције против политике Сједињених Држава, већ удар на икону глобалног капитализма. (Rabasa, Chalk, et al., 2006).

Везе између тероризма и сиромаштва такође варирају између региона. Многи милитантни исламски терористи у Европи имају стопе запослености и плате које су близу просека ЕУ за њихову старосну групу (Ваккер, 2006). Промењиви карактер милитантног исламског насиља и његов помак у интензитету, сугерише да су док идеологија, вођство и фацитација и даље предмет гледишта релативно привилегованих терористичких група, те економски и етнички фактори могу све више постати средство којим ће следећа генерација терориста бити регрутована.

3.4. Глобална религија и тероризам

Употреба насиља у политичке сврхе, у покушајима да се промени државна идеологија или представљање етничких мањинских група, није успео да постигне своју сврху, те је дошло до појаве новог тренда тероризма. Постмодерни или нови тероризам је био спроведен из различитих разлога.

Мотивисани обећањима о наградама у загробном животу, неки терористи су вођени верским разлозима да убију што више неверника, колико год је то могуће (Laqueur, 1996). Иако је примећена тактика самоубиства у Либану још 1983. године, милитантни ислам је раније посматран као регионални феномен који спонзорише држава. (Wright, 1986).

Како се глобализација шири и друштва постају све више међусобно повезана, муслимани имају избор: прихватити западна уверења да би се боље интегрисали, или побунити се како би сачували своју духовну вредност. Верници, као што су становници исламских земаља, као што су Пакистан, Саудијска Арабија или Ирак, у потрази за бољим животом на Западу, компромитовали су своје вредности. Стога је једини могући одговор борба против таквих утицаја кроз цихад.

Већина исламиста разуме цихад као унутрашњу борбу за духовну чистоту, иако је и то историјски тумачено, као разлог за успостављање основе и разлога за рат. Екстремисти који подржавају милитантни ислам, укључујући Осаму бин Ладена и Ајман ал-Завахири, схватају цихад на другачији начин. За терористе цихадиста, не може склапати компромисе ни са неверницима ни са отпадницима.

Секуларни тероризам је имао своје циљеве и тежњу за моћи како би исправили недостаци у друштву, али задржао свеобухватни систем. Насупрот томе, верски терористи не настоје да модификују, већ да замене нормативну структуру друштва (Cronin, 2002/3).

Употреба религије као реакције и објашњења за феномен глобалног тероризма садржи неке од истих неподударности као оне на које се фокусира културни и економски аспекти. За западне посматраче, изгледа да верским разлозима објашњавају појединачни терористи убеђени да себи одузму живот и убију друге. Личне мотивације могу укључивати обећања о финансијским наградама за њих и за чланове породице, постизање славе унутар заједнице, осветити се за неку тугу, или једноставно постићи облик самоактуализације.

ЗАКЉУЧАК

Глобалне терористичке мреже, регионални сукоби, пропадања држава, ширење оружја за масовно уништење јесу ситуације које упркос глобализацији, а можда и управо због ње карактеришу 21. век. Идеја о унији земаља која са једне стране доноси слободну, односно комерцијалну трговину, размену информација, културе, језика, финансијски систем на челу одлучивања, а са друге стране превладавање мултинационалних компанија чиме се удара на домаћу производњу и мала предузећа, могући развој кеснофобије због прилива мигранта, може довести до губитка не само националног, већ и личног идентитета. Тероризам се често тумачи и као одговор, тачније реакција на економске промене и штетан утицај на културу као продукт процеса глобализације.

Евидентно је да су данас државе заокупљене проблемом одбране од тероризма ради спречавања изнуђивања одређених уступака од стране терористичких организација који би довели до угрожавања друштвених токова и њених вредности. Међутим да би успеле у својој борби против тероризма морају прихватити своје недостатке и учинити све у својој моћи како би их превазишле јер *"Bellum est vitia sua nosse"* илити да је добра ствар познавати своје мане како би их превазишао.

Кривично право својим деловањем на све облике тероризма има кључну улогу у безбедности становништва, али су његове могућности делом ограничене. Тероризам као криминални чин развија се истовремено са развојем друштва, па сама кривичноправна заштита мора деловати и усклађивати своје норме у складу са тим. Из тог разлога, од суштинске је важности ускладити сама документа и кривичне законе националних законодавства, како међусобно, тако и са одредбама међународне заједнице.

Као само једна од потенцијалних могућности за сузбијање и превентивно деловање на тероризма, кривично право је нужно, али не и једино потребно у борби против тероризма. Наиме, најновији терористички напади довели су до настанка кривичних дела тероризма који у великој мери имају утицаја на целокупно друштво, па је самим тим, поред деловања одредби закона, неопходно и ангажовање самих држава.

На основу свега наведеног, може се извести општи закључак који указује на то да тероризам и организовани криминал представљају озбиљне глобалне проблеме безбедности и сигурности, са којима су данас државе суочене. Из тог разлога,

потребно је да државе и међународна заједница успоставе тесну и ефективну сарадњу, којом ће заједнички деловати у броби против терористичких организација и сузбијању њиховог деловања.

Питања:

1. Која су обележја тероризма?
2. Која су три кључна фактора довела до настанка транснационалног тероризма?
3. Навести терористичке трендове у деценији тероризма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бодрожич, И., (2015): „Проблемска питања дефинисања тероризма“, Криминалистичко – полицијска академија, УДК 323.28::343.1, Београд
2. Бурсаћ, Б., (2020): „Могућности одговора Европске уније на савремене терористичке претње“, Политичка ревија
3. Бјелајац, Ж., Ђ., (2012): „Глобални тероризам као екстреман облик деградације људских права“, Политичка ревија, стр. 329-350
4. Гаћиновић, Р., Ђ., (2008): „Дефинисање насиља“, Српска политичка мисао, стр. 147-164
5. Илић, Р., (2007): „Одбрана од тероризма“, Војно дело
6. Јовановић, М., Бингулац, Н., (2016): „Тероризам као савремени безбедносни изазов“, Политичка ревија, стр. 25-38
7. Јазич, А., Батрићевић, А., (2016): „Тероризам - политиколошки и правни аспекти“, Страни правни живот, стр. 167-184
8. Кривокапић, В., (2006): „Специјалистичка едукација као мера супротстављања организованом криминалу“, у: Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета, Београд
9. Мојсиловић, Ж., (2009): „Тероризам и преговарање“, Центар за кризни менаџмент и преговарање, Београд
10. Милошевић, М., (2009): „Терористи: жртве и злочинци-фактори криминалне мотивације“, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд
11. Мијалковски, М., (2005): „Одговор тероризму“, Факултет цивилне одбране, Београд
12. Мијалковски, М., (2010): „Тероризам и организовани криминал“, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд
13. Радловић, Љ., (1999): „Криминална политика“, Београд
14. Стојановић, З., (1985): „Кривично право и други облици реакције на друштвено опасна понашања“, Наша законитост

15. Симеуновић, Д., (2009): „Тероризам“, Правни факултет, Београд
16. Стајић, Љ., (2015): „Основи система безбедности“, Правни факултет, Нови Сад
17. Суботић, М., Р., Миленковић, М., Р., (2018): „Борба против тероризма из угла редефинисане безбедносне парадигме и теорије политике“, Војно дело, стр. 466-480
18. Сејџмен, М., (2006): „Терористичке мреже“, Удружење дипломаца Центра Цорџ К. Маршал, Београд
19. Bakker, E., (2006): *Repression, political violence and terrorism: The case of Uzbekistan*, Helsinki Monitor
20. Cronin, A., K., (2002/3): *Behind the Curve: Globalization and International Terrorism*, International Security 27, no. 3
21. Deacon, B., (2007): *Global Social Policy and Governance*, University of Sheffield, UK
22. Deacon, B., (1997): *Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization*, University of Sheffield, UK
23. Garrett, G., Mitchell, D., (2001): *Globalization and the Welfare State*, Yale University & Australian National University
24. Glazer, M., Rueschemeyer, D., (2005): *Globalization and the future of the welfare state*, University of Pittsburgh
25. Gurr, T., R., (1970): *Sources of Rebellion in Western Societies: Some Quantitative Evidence*, The Annals of the American Academy of Political and Social Science
26. Huntington, S., (1993): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press
27. Jaeger, M., M., Kvist, J., (2003): *Pressures on State Welfare in Post-industrial Societies: Is More or Less Better*, An International Journal of Policy and Research
28. Junaid, S., (2005): *Terrorism and Global Power Systems*, Oxford University Press
29. Lahoud, N., Caudill, S., Collins, L., Koehler-Derrick, G., Ressler, D., al-Ubaydi, M., (2011): *Letters from Abbottabad: Bin Ladin Sidelined?*, Military Academy West MY Combating Terrorism Center
30. Laqueur, W., (1996): *Postmodern Terrorism*, Foreign Affairs, Vol. 75, No. 5
31. Onwudiwe, D., I., (2001): *The Globalization of Terrorism*, Texas Southern University
32. Rabasa, A., Chalk, P., Cragin, K., Daly, S., A., Gregg, H., S., Karasik, T., W., O'Brien, K., A., Rosenau, W., (2006): *Beyond al-Qaeda. Part 1. The Global Jihadist Movement*, Rand Corp Santa Monica CA
33. Rabasa, A., Chalk, P., Cragin, K., Daly, S., A., Gregg, H., S., Karasik, T., W., O'Brien, K., A., Rosenau, W., (2006): *Beyond al-Qaeda. Part 2. The Outer Rings of the Terrorist Universe*, Rand Corp Santa Monica CA
34. Sageman, M., (2004): *Understanding Terror Networks*, International Journal of Emergency Mental Health 7(1):5-8
35. Yeates, N., (2001): *Globalisation and Social Policy*, London

